

SIZIFO MITAS

Absurdo sienos

(ištrauka)

Visi didieji darbai ir visos didžiosios mintys prasideda nuo juokingai menkų dalykų. Didieji kūriniai dažnai gimsta ties koku nors gatvės kampu ar restorano prieangyje. Taip ir absurdas. Absurdo pasaulis labiau negu kuris kitas taurumo semiasi iš savo varganos kilmės. Tam tikromis aplinkybėmis, kai paklaustas, apie ką galvoja, žmogus atsako „apie nieką“, jis, galimas daiktas, apsimeta. Tą puikiai žino tie, kurie yra mylimi. Bet jeigu tas atsakymas nuoširdus, jeigu jis atliepia tą savotišką sielos būseną, kai tuštuma tampa iškalbinga, kai nutrūksta kasdienių veiksmų grandinė, kai širdis bergždžiai ieško jungiamosios tos grandinės grandies, tuomet šitoks atsakymas gali būti laikomas lyg ir pirmu absurdo ženklu.

Kartais dekoracijos sugriūva. Kėlimasis iš ryto, tramvajus, keturios valandos kontoroje arba gamykloje, pietūs, tramvajus, keturios valandos darbo, vakarienė, miegas, – pirmadienį, antradienį, trečiadienį, ketvirtadienį, penktadienį bei šeštadienį viskas vyksta tuo pačiu ritmu, ir šitaip netrikdomai žengiama tuo keliu didžiąją gyvenimo dalį¹. Tik vieną gražią dieną iškyla tasai „kodėl“, ir viskas prasideda tuo pasityčiojimo, kuriame atsiranda nuostabos. Tasai „prasideda“ – itin svarbu. Pasidarygėjimas yra paskutinė mašinalaus gyvenimo apraiška, bet sykiu ir akstinas išjudėti sąmonei. Jis ją pažadina ir provokuoja tolesnę dalykų eigą. O tolesnė eiga – arba nesąmoningas grįžimas į tą veiksmų grandinę, arba galutinis nubudimas. Visiškai nubudus, po tam tikro laiko sulaukiama ir padarinio: savižudybės arba pusiausvyros atstatymo. Pats savaimė pasidarygėjimas išties šleikštus dalykas. Bet šiuo atveju privalau padaryti išvadą, kad jis išganingas. Mat viskas prasideda nuo sąmonės ir tik per ją įgyja vertę. Šiose pastabose nėra nieko originalaus. Tačiau jos akivaizdžios: pradžioje to pakanka, kad bendrais bruožais būtų atskleistos absurdo ištakos. Viskas kyla iš paprasčiausio „susirūpinimo“².

Šitaip diena po dienos gyvenant nykų gyvenimą laikas mus neša. Tačiau visuomet ateina metas, kai mums reikia nešti jo naštą. Mes gyvename ateitimi: „rytoj“, „vėliau“, „kai šio to pasieksi“, „ilgainiui suprasi“³. Šie nenuoseklumai – tiesiog nuostabūs, nes pagaliau vis tiek reikės numirti. Juk ateina

---

¹ Toks buvo Camus gyvenimas kuriant *Sizifo mitą*. *Užrašų knygelėse* (1937 gruodis) rašoma: „Daugybę vilčių teikęs vyrukas, dabar dirbantis kontoroje. Nieko kita neveikia, pargrįžta namo, atsigula ir rūko iki vakarienės, paskui vėl atsigula ir miega iki ryto. Sekmadienį keliasi labai vėlai, sėdasi prie lango, žiūri į lietų arba į saulę, į praeivius arba į tylą. Ir taip kiaurus metus. Jis laukia. Laukia mirties. Kam tie pažadai, jeigu vis vien...“ (I, p. 98)

² „Susirūpinimas“ – Martino Heideggerio terminas iš *Būties ir laiko*, apibūdinantis žmogaus egzistenciją.

³ Plg. „Vėją Džemilėje“ (Albert Camus, *Rinktinės esė*, Vilnius: Baltos lankos, 2002, p. 82–83) ir *Užrašų knygelės* (1937 m. spalio 4): „Iki šiol aš gyvenau mintimi, kad gyvenime reikia kažką veikti, tiksliau pasakius, kad jei jau esi skurdžius, privalai užsidirbti pragyvenimui, prasisiekti, įsikurti. Ir, matyt, toji mintis, kurios dar nedrįsau pavadinti prietarų, buvo pakankamai many įsišaknijusi, nes vis urbė man smegenis, nepaisant mano ironijos ir ryžtingų pasisakymų šia tema. Ir štai, kai tik buvau paskirtas dirbti į Bel Abesą (Camus buvo paskirtas dėstytoju į Sidi Bel Abeso koledžą – *vert.*), viskas vėl staiga užplūdo – tokia galutinė atrodė ta galimybė įsikurti. Atsisakiau to pasiūlymo, matyt, saugi gerovė nieko man nereiškė, palyginti su mani tikrojo gyvenimo galimybėmis. Atsitraukiau, regėdamas tokios egzistencijos niūrumą bei stingulį. Jeigu būčiau išlaukęs pirmąsias dienas, tikriausiai būčiau sutikęs. Bet čia ir slypėjo pavojus. Aš išsigandau, išsigandau vienatvės ir galutinumo. Ir dabar dar negalėčiau pasakyti, ar tai, kad atmečiau tokį gyvenimą, atsiribojau nuo to, kas vadinama „ateitimi“, vėl pasirinkau netikrumą ir skurdą, buvo stiprybė ar silpnumas. Tačiau žinau bent jau tai, kad jeigu to konflikto ir būta, tai jis vertas to vargo. Nebent gerai viską pasvėrus... Ne. Mane privertė bėgti tikriausiai ne tiek įsikurdinimo, kiek įsikurdinimo kažkame bjauraus jausmas.“

diena, kai žmogus konstatuoja ar pasako, kad jam jau trisdešimt. Šitaip jis patvirtina savo jaunumą. Bet kartu nustato ryšį su laiku. Užima jame savo vietą. Pripažįsta esąs tam tikrame kreivės, kurią turės nueiti, taške. Jis priklauso laikui ir su siaubu tatai suvokęs atpažįsta jame baisiausią savo priešą. Jis troško rytojaus, būtent rytojaus, tuo tarpu kai visa savo esybe privalėjo jo kratytis! Šis kūno maištas ir yra absurdas.*

Nusileidę viena pakopa žemiau, susiduriame su svetimumu: pastebime, kad pasaulis yra „tankus“, suvokiame, koks svetimas ir mums nepaklūstantis yra akmuo, kaip galingai gamta, koks nors peizažas gali mus neigti. Bet kokio grožio gelmėje glūdi kažkas nežmoniška: šitos kalvos, šitas dangaus švelnumas, šitie medžių kontūrai akimoju gali prarasti iliuzinę prasmę, kurią mes jiems suteikiame, ir tampa tolimesni už prarastą rojų. Primityvus pasaulio priešiškumas žengia mūsų link per tūkstantmečius. Akimirką mes jo nebesuprantame, nes amžių amžiais suvokdavom tik jo pavidalus bei kontūrus, kuriuos iš anksto patys jam suteikdavome, o dabar nebeturime jėgų naudotis ta dirbtine gudrybe. Pasaulis pro mus prasprūsta, nes vėl tampa savimi. Dekoracijos, kurias užmaskuodavo įprotis, vėl tampa kuo yra. Jos nutolsta nuo mūsų. Būna dienų, kai, pamatęs pažįstamą moters, kurią mylėjai prieš daugelį mėnesių ar metų, veidą, išvysti ją tarsi visai svetimą, ir gal net geidi to, kas ūmai padaro tave tokį vienišą. Tačiau tas laikas dar neatėjo. Aišku tik viena: šitas pasaulio tankumas ir svetimumas yra absurdas. Žmonės irgi skleidžia kažką nežmoniška. Tarpais aiškumo valandėlėmis mechaniški jų judesiai, beprasmė pantomima padaro kvaila visa, kas juos supa. Žmogus kalba telefonu už stiklinės pertvaros. Mes jo negirdime, tik matome bereikšmę mimiką – kyla klausimas, kodėl jis gyvena⁴. Tas neįtikėtumas paties žmogaus nežmoniškumo akivaizdoje, ta baisi kapituliacija prieš savo pačių atvaizdą, tas „šleikštulys“, anot vieno mūsų dienų autoriaus⁵, taip pat yra absurdas. Kaip ir tas svetimas žmogus, kartais išeinantis mus pasitikti veidrodyje, tas toks artimas, tačiau nerimą keliantis brolis, kurį regime savo fotografijose, irgi yra absurdas.

Galiausiai prieinu prie mirties ir to jausmo, kurį ji mumyse sukelia. Šia tema viskas jau išsakyta, čia iš padarumo reikėtų vengti patoso. Ir vis dėlto negali atsistebėti tuo, kad visi gyvena taip, tarsi „nebūtų nė žinoję“ apie ją.

Mat mirties patirtis iš tikrųjų neegzistuoja. Tiesiogine prasme patiriama tik tai, kas išgyvenama ir įsisąmoninama. Čia galima kalbėti nebent apie kitų žmonių mirties patyrimą⁶. Tai patirties surogatas, vaizduotės padarinys, ir todėl jis niekada mūsų visiškai neįtikins. Toks melancholiškas susitarimas negali būti įtikinamas. Iš tikrųjų tą siaubą sukelia matematinis šio įvykio aspektas⁷. Laikas mus

---

O išvis ar sugebu daryti tai, kas vadinama „rimtais dalykais“? Ar aš tingus? Nemanau, ir esu sau tai įrodęs. Tačiau ar turi žmogus teisę atsisakyti darbo todėl, kad jis jam nepatinka? Mano galva, dykinėjimas ištvirkina tik tuos, kurie stokoja temperamento. Ir jeigu aš jo stokočiau, man liktų tik viena išeitis.“ (I, p. 88).

* Bet ne tiesiogine prasme. Tai ne apibrėžimas, tai *išvardijimas* jausmų, kurie gali turėti absurdo apraiškų. Juos išvardijus, absurdas vis dėlto nebus išsemtas.

⁴ Analogiškas įvaizdis *Užrašų knygelėse* (1939, pavasaris): „Moteris gyvena su savo vyru nesuvokdama. Kartą jis pakviečiamas kalbėti per radiją. Ji stebi jį pro stiklinę užtvarą negirdėdama, ką jis kalba. Tik mato jį gestikuliuojant. Pirmą kartą pamato jį ne tik kaip fizinę būtybę su kūnu ir krauju, bet ir kaip pajacą – toks jis yra iš tikrųjų. Palieka jį. „Ir šita marionetė kasnakt ropščiasi man ant pilvo.“ (I, p. 156).

⁵ Turimas galvoje Jeano Paulio Sartre'o romanas *Šleikštulys*.

⁶ Šią Kierkegaard'o (*Post scriptum filosofiniams fragmentams*) ir Heideggerio (*Būtis ir laikas*) mintį Camus ne sykį kartoja. Plg. „Vėją Džemilėje“, (op. cit., p. 83–84).

⁷ Plg. *Užrašų knygelėse* (1938, gruodis): „Apie Absurdą. Yra tik vienas atvejis, kai nevilis yra gryna. Tai nuteistojo myriop atvejis (tegu mums bus leista pasinaudoti menku priminiu). Jeigu paklaustume nusivylusį meile žmogų, ar jis norėtų būti rytoj giljotinuotas, jis atsakytų „ne“. Iš baimės, kad jį kankins? Taip. Tačiau baimė čia atsiranda iš tikrumo jausmo, veikia iš matematinio elemento, kuris pagrindžia tą tikrumo jausmą. Absurdas čia visiškai aiškus. Jis – iracionalumo priešingybė. Jis turi visus akivaizdumo požymius. Iracionali yra arba būtų blykstelinti merdinti viltis, jog visa tai praeis ir tos mirties bus galima išvengti. Visai kas kita – absurdas. Čia akivaizdu yra tai, kad jam nukirs galvą, ir tatai bus padaryta tuomet, kai jis turės šviesų protą – dargi tuomet, kai visai jo šviesus protas susikoncentruos ties tuo faktu, kad jam nukirs galvą.

Kirilovas teisis. Nusizudyti – reiškia įrodyti savo laisvę. Ir jo laivės problema išsprendžiama labai paprastai. Žmonės turi iliuziją,

baugina tik todėl, kad uždavinys pradžioje išdėstomas, o tik paskui sprendžiamas. Visos gražios kalbos apie sielą čia bus matematiškai paneigtos, bent jau kuriam laikui. Tame inertiškame kūne, kuriame net kirtis per veidą nepalieka pėdsako, sielos nebėra. Šis elementarus ir neatšaukiamas to nutikimo aspektas sudaro absurdo jausmo turinį. Mirtingoje tokios lemties šviesoje pasirodo beprasmiškumas. Jokia moralė, jokios pastangos nėra *a priori* pateisinamos prieš kruviną matematiką, tvarkančią mūsų lemtį.

[...]

Sizifo mitas

Dievai pasmerkė Sizifą⁸ tolydžio ridenti didžiulį akmenį į kalno viršūnę, nuo kurios šis nuriedėdavo veikiamas savo svorio. Jie ne be pagrindo manė, jog nesama baisesnės bausmės už bergždžią ir beviltišką darbą.

Jeigu tikėsime Homeru, Sizifas buvo išmintingiausias ir apdairiausias iš mirtingųjų. Pasak kito šaltinio, priešingai, jis buvo linkęs plėšikauti. Aš nematau čia prieštaravimo. Tiesiog skiriasi nuomonės dėl priežasčių, privertusių jį tapti nereikalingu požemio karalystės darbininku. Pirmiausia jam priekaištaujama dėl lengvabūdiško elgesio su dievais. Jis išduodavęs jų paslaptis. Egina, Azopo duktė, buvo pagrobta Jupiterio. Tėvas, nustebintas dukters dingimo, pasiguodė Sizifui. Šis, žinojęs, kas ją pagrobė, pasisiūlė atskleisti paslaptį su sąlyga, kad Azopas duos vandens Korinto tvirtovei. Dangaus žaibus ir perkūnijas jis iškeitė į palaiminimą vandeniui. Už tai buvo nubaustas požemio karalystėje. Homeras dar pasakoja, kad Sizifas sukaustė grandinėmis Mirtį. Plutonas negalėjo ištvirti, regėdamas savo karalystę tuščią ir nebylią. Jis pasiuntė karo dievą, ir šis išlaisvino Mirtį iš jos nugalėtojo rankų.

Dar pasakojama, kad Sizifas prieš mirdamas neapdairiai įsigeidė išbandyti savo žmonos meilę. Liepė jai nelaidoti savo kūno, o numesti jį miesto aikštės viduryje. Pasipiktinęs dėl tokio paklusnumo, prieštaraujančio žmogaus meilei, gavo Plutono leidimą sugrįžti į žemę ir nubausti žmoną. Tačiau kai vėl išvydo šio pasaulio vaizdus, pasimėgavo vandeniui, saulei, šiltu akmeniu ir jūra, nebepanoro grįžti į požemio tamsą. Negelbėjo nei raginimai, nei rūstūs grasinimai, nei įspėjimai. Dar daug metų gyveno Sizifas ant įlankos kranto, prie tviskančios jūros, tarp žemės šypsnų. Prireikė ypatingo dievų nuosprendžio. Merkurijus nusileido sučiupti narsuolio už pakarpos ir, atplėšęs jį nuo žemiškų džiaugsmų, jėga sugrąžino į požemio karalystę, kur jo jau laukė paruoštas akmuo.

Nesunku suprasti, kad Sizifas – absurdo herojus. Ir savo aistromis, ir kančia. Už panieką dievams, neapykantą mirčiai ir geismą gyventi jis sumokėjo neapsakoma kankyne, kai visas turi eikvotis darbui, kuriam nėra galo. Tai kaina, kurią reikia mokėti už šios žemės aistras. Mes nieko nesužinome apie Sizifą požemio karalystėje. Mitai juk tam ir kuriami, kad mūsų vaizduotė juos pagyventų. O dėl Sizifo mito, tai čia matai tik nežmoniškai įtemptus raumenis, siekiant išjudinti milžinišką akmenį, užritinti jį aukštyn ir vėl pradėti viską iš naujo šimtąjį kartą; matai mėšlungiškai iškreiptą veidą, prie akmens prispaustą skruostą, petį, parėmusį moliną luitą, jį prilaikančią koją, ryžtingai stumiančias akmenį rankas, labai žmogišką dviejų žemėtų delnų tvirtumą. Galiausiai po šitų ilgų pastangų, matuojamų erdve be dangaus ir laiku be gelmės, tikslas pasiekiamas. Ir tada Sizifas regi, kaip akmuo per keletą akimirku nurieda apačion, iš kur jį vėl reikės užritinti į viršūnę. Sizifas vėl leidžiasi į lygumą.

Būtent šito nusileidimo, šito trumpo atokvėpio metu Sizifas mane ir domina. Veidas, taip vargęs

---

kad jie laisvi. Nuteistieji myriop tos iliuzijos neturi. Visas klausimas – kiek reali ši iliuzija.“ (I, p. 141).

⁸ Sizifas – senovės graikų mitologijoje Korinto įsteigėjas, Eolo sūnus. Pagarsėjęs savo gudrumu ir už tai kartis laikomas Ulikso tėvu. Mirusiųjų karalystėje pasmerktas amžinai ritinti į kalną akmenį, kuris, vos tik užritintas, vėl nurieda žemyn. Esama įvairių tokios bausmės priežasčių aiškinimų.

prie akmens, pats jau virto akmeniu! Matau, kaip tas žmogus sunkiu, tačiau vienodu žingsniu vėl leidžiasi prie kankynės, kuriai nebus galo. Toji valanda, nelyginant atokvėpis, atsikartojanti taip pat neišvengiamai, kaip ir jo nelaimė, – jo sąmonėjimo valanda. Kiekvieną akimirką, kai iš viršūnės tolydžio leidžiasi dievų urkštynėn, jis pranoksta savo lemtį. Jis tvirtesnis už savo akmenį⁹.

Jeigu šis mitas tragiškas, tai tik todėl, kad jo herojus sąmoningas. Iš tikrųjų, argi tai būtų bausmė, jeigu kas žingsnį jį palaikytų sėkmės viltis? Šiandien darbininkas visą gyvenimą diena iš dienos dirba atlikdamas tas pačias užduotis, ir jo likimas ne mažiau absurdiškas. Tačiau jis būna tragiškas tik tais retais momentais, kai darbininkas tampa sąmoningas. Dievų proletaras Sizifas, bejėgis ir maištaujantis, iki galo suvokia varganą savo dalią: būtent apie ją jis galvoja leisdamasis žemyn. Įžvalgumas, kuris turėtų tapti jo kančia, sykiu tampa jo pergale. Nėra tokios lemties, kurios nebūtų galima įveikti panieka.

Taigi jei kartais tą nusileidimą lydi skausmas, tai kitais kartais jis gali būti lydymas ir džiaugsmo. Neperdėsimė taip pasakę. Įsivaizduoju Sizifą, grįžtantį prie savo akmens. Iš pradžių būta skausmo. Kai žemės vaizdai pernelyg stipriai įsikibę į atmintį, kai laimės šauksmas tampa pernelyg įsakmus, žmogaus širdyje sukyla liūdesys, – tai akmens pergalė, tai pats akmuo. Tas begalinis sielvartas itin sunkus išverti. Tai mūsų Getsemanės naktys¹⁰. Tačiau žlugdančios tiesos žūva atpažintos. Taip Edipas¹¹ iš pradžių paklūsta lemčiai pats to nežinodamas. Akimirką, kai sužino, prasideda jo tragedija¹². Ir vis dėlto tą pačią akimirką, aklas ir praradęs viltį, jis pripažįsta, jog vienintelis ryšys, siejantis jį su pasauliu, – gaivi jaunos mergaitės ranka. Tuomet ir nuskamba šie didūs jo žodžiai: „Nepaisant šitiekos išbandymų, mano senatvė ir didybę patyrusi siela ragina mane pripažinti, jog viskas – gerai.“¹⁰⁷ Šitaip Sofoklio Edipas, kaip ir Dostojevskio Kirilovas, suranda absurdiškos pergalės formulę. Antikinė išmintis jungiasi su nūdienos herojiškumu.

Absurdo neatskleisi nepasidavęs pagundai parašyti kokį laimės vadovėlį. „Nieko sau! Eidamas tokiais siaurais takeliais..?“ Bet juk pasaulis tėra vienas. Laimė ir absurdas – du tos pačios žemės vaikai. Jie neatskiriami. Klaidinga būtų tvirtinti, jog laimė būtinai atsiranda suvokus absurdą. Vis dėlto būna ir taip, kad absurdo jausmas kyla iš laimės. „Pripažįstu, jog viskas – gerai“, – sako Edipas, ir tie jo žodžiai šventi. Jie atsiliepia aidu nuožmiame ribotame žmogaus pasaulyje. Jie moko, jog ne viskas yra ar buvo patirta. Jie išvaro iš šio pasaulio Dievą, įžengusį į jį su nepasitenkinimu ir beprasmiškų kančių pomėgiu. Likimas per juos tampa žmonių reikalu ir turi būti jų pačių tvarkomas.

Čia ir glūdi tylus Sizifo džiaugsmas. Jo likimas priklauso jam. Jo akmuo yra jo savastis. Taip ir absurdo žmogus, mąstydamas apie savo kančią, priverčia nutilti visus stabus. Ir tuomet pasaulyje, ūmai sugrąžintame į jo tylą, pasigirsta tūkstančiai pakerėtų plonų žemės balsų. Nesuprantami paslaptingi šūksniai, visų žemės pavidalų vilionės – neišvengiama išvirkščioji pergalės pusė ir atpildas už ją. Nėra saulės be šešėlio, naktį irgi reikia pažinti. Absurdo žmogus sako „taip“, ir nuo šiol jo pastangos bus nepaliaujamos. Jeigu ir esama asmeniško likimo, tai aukštesnės lemties nėra, ar bent jau esama tik vienos lemties, kurią absurdo žmogus mano esant fatališką ir vertą paniekos. O dėl visa kita, jis žino esąs savo dienų šeimininkas. Tą skvarbią akimirką, kai žmogus atsigręžia į savo gyvenimą, Sizifas, grįžtantis prie savo akmens, atidžiai stebi beryšių veiksmų seką, tampančią jo

⁹ Paskališkas akcentas: „Žmogus... tvirtesnis už tai, kas jį gniuždo.“ (*Mintys*, VI, 347).

¹⁰ Alyvų kalnas – Evangelijos kalnas, kur yra Getsemanės sodas. Ten Jėzus meldėsi, kad „ši taurė aplenkų jį, jeigu įmanoma“, ten išdavęs jį Judas atveda „didelį būrį, ginkluotą kalavijais ir vėzdais“, suimti Kristų.

¹¹ Edipas – senovės graikų mitologijoje Tebų karalius; pats to nežinodamas, užmuša savo tėvą ir veda motiną. Sužinojęs, kas įvyko, išsiduria akis ir leidžiasi kelionėn po Graikiją, lydymas dukters Antigonės.

¹² Plg. *Užrašų knygelėse* (1939, rugpjūtis): „1) Edipas nugali sfinksą ir išsklaido paslaptis per savo gebėjimą pažinti žmogų. Visas graiko pasaulis aiškus. 2) Bet jis taip pat yra žmogus, kurį žvėriškai drasko lemtis, nenumaldoma aklos logikos lemtis. Vaiskus tragizmo ir laikinumo aiškumas.“ (I, p. 161).

likimu, jo paties susikurtu, suvienytu jo atminties ir veikia užantspauduotu jo mirties. Taigi įsitikinęs grynai žmogiška visa, kas žmogiška, kilme, jis, aklys, trokštantis praregėti ir žinantis, kad nakčiai nėra galo, eina nesustodamas. Akmuo rieda ir vėl.

Aš palieku Sizifą kalno apačioje! Nuo savo naštos nepabėgsi. Tačiau Sizifas moko aukščiausios ištikimybės, neigiančios dievus ir pakeliančios akmenis. Jis irgi pripažįsta, kad viskas – gerai. Dabar šitas pasaulis, likęs be valdovo, jam nebeatrodo nei bergždžias, nei beprasmiškas. Kiekviena šito akmens kruopelytė, kiekvienas mineralo žybtelėjimas šitam nakties apgaubtame kalne jau pats savaime – ištisas pasaulis. Jau vien sunkaus kopimo į viršūnes pakanka žmogaus širdžiai užpildyti. Reikia įsivaizduoti Sizifą laimingą.

Albert Camus, *Sizifo mitas*, iš prancūzų kalbos vertė Violeta Tauragienė, Vilnius: Baltos lankos, 2007, p. 19–22, 123–127.